

УДК 37.013.42:376-056.24

Б 48

Валентина БЕРЕЗАН

ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ВИКОРИСТАННЯ ІКТ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті аналізуються вимоги до професії соціального педагога в сучасних умовах, обґрунтована перспективність і приклади застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у роботі з дітьми з особливими потребами.

***Ключові слова:** підготовка соціальних педагогів, інформаційно-комунікаційна компетентність, діти з особливими потребами.*

Постановка проблеми. У педагогічній освіті сьогодні актуалізувалися питання підготовки соціальних педагогів, до функціональних обов'язків яких входять соціальні, виховні, педагогічні та інші завдання. Соціальні процеси, які відбуваються у сучасному суспільстві, засвідчують, що саме професія соціального педагога буде дуже актуальною найближчим часом, “оскільки покликана комплексно вирішувати соціальні проблеми людини в різних галузях і сферах її життя, незалежно від віку, статі, соціального статусу” [3, 1].

Сфери життєдіяльності дітей і молоді, які потребують втручання й допомоги соціального педагога або соціального супроводу, постійно урізноманітнюються. Це свідчить про те, що суспільство і держава більше звертає увагу на проблеми, з якими стикається населення у своєму повсякденному житті, намагається підтримати й надати соціальну допомогу. Так одним із актуальних напрямів роботи соціального педагога сьогодні є робота з дітьми з особливими потребами і, враховуючи специфіку та можливості сучасного інформаційного суспільства, збагачення її новими засобами й технологіями роботи.

Процес інформатизації сучасного суспільства зумовив необхідність розробки нової моделі системи освіти, що базується на застосуванні сучасних ІКТ. Тож розв'язання проблеми пошуку можливостей та механізмів впровадження ІКТ у професійну діяльність педагогів є пріоритетним напрямом модернізації української освіти загалом та підготовки соціальних педагогів зокрема.

Про такі вимоги до підготовки науково-педагогічних кадрів свідчить низку документів: Укази Президента України “Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій” (2005), “Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні” (2005), “Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні” (2010), Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 рр.” (2007), Державна цільова науково-технічна та соціальна програма “Наука в університетах на 2008 – 2017 рр.” (2007) та ін.

Актуальність поставленої проблеми зумовлена зміною освітньої парадигми у зв'язку з переходом від монокультурної традиції до діалогової культури, що спричинило серйозні трансформації у методиці та технологіях викладання. Означений процес ознаменувався появою різноманітних інновацій, розвиток яких будується на основі нових принципів взаємодії суб'єктів освітнього процесу і покликаний забезпечити професійну успішність молодого спеціаліста та його конкурентоспроможність на ринку праці, значного поширення відкритих форм навчання, які характеризуються використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Тож інтеграція новітніх освітніх та інформаційних технологій стає важливою умовою вдосконалення процесу підготовки соціального педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням теорії і методики професійної підготовки соціального педагога присвячені роботи науковців С. Архипової, О. Безпалько, В. Бочарової, Р. Вайноли, Ю. Василькової, Г. Василькової, М. Галагузової, Ю. Галагузової, Г. Лактіонової, А. Мудрика, Л. Міщик, В. Нікітіна, В. Поліщук, В. Сластьоніна, С. Харченка та ін. Практичну підготовку соціального педагога розглядають такі українські вчені, як О. Бартків, О. Васюк, Т. Веретенко, С. Виговська, Г. Єфремова, Т. Зінченко, Р. Зозуляк, А. Конончук, О. Усик, З. Фалинська та ін. У працях

А. Арнольдова, Г. Вороніна, Є. Достовалової, К. Коліна, І. Клемантович, В. Самохвалової, Т. Пушкарьової, П. Шептенко та ін. досліджуються проблеми формування змісту підготовки соціального педагога, його готовності до застосування ІКТ у професійній діяльності, оновленню методики навчання інформатики. Вітчизняні і зарубіжні дослідження з формування інформаційної культури соціального педагога (В. Самохвалова), його інформаційно-комунікаційної компетентності (О. Достовалова) і компетенцій (Є. Абрамов), методики підготовки соціального педагога в галузі ІКТ (А. Безвесільна), його професійної підготовки із застосуванням електронних засобів навчання (Л. Боднар) та використання ІКТ у роботі соціального педагога (Н. Зініна) переконливо доводять можливість і доцільність використання ІКТ у навчанні й професійній діяльності соціального педагога.

Проблемам формування змісту підготовки майбутнього соціального педагога, його готовності до застосування ІКТ у професійно-педагогічній діяльності досліджуються у роботах зарубіжних і вітчизняних науковців, але аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що у ній не сформульовані вимоги до змісту підготовки соціального педагога до роботи з дітьми з особливими потребами у сфері ІКТ.

Тому, враховуючи широкий спектр сфери діяльності соціального педагога, **метою статті** є аналіз змісту і форм використання ІКТ у майбутній професійній діяльності соціального педагога з дітьми з особливими потребами.

“Професійна підготовка соціальних педагогів – процес формування спеціаліста нового типу, здатного швидко й адекватно реагувати на зміни, які відбуваються у суспільстві, компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми у всіх видах навчально-виховних установ і закладів соціально-педагогічної роботи” [1, 72].

У сучасних наукових дослідженнях з проблем професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів акцентується увага на особливостях змісту підготовки фахівця у соціальній сфері. Вони зумовлені тим, що: соціальний педагог працює у відкритому середовищі і у своїй діяльності має справу з різними віковими та соціальними групами; у його роботі в органічному поєднанні виступають загальногуманітарні знання та конкретні проблеми людини; формування стилю професійної діяльності базується на

вмінні взаємодіяти з різними соціальними інститутами, адміністративними органами, фахівцями залежно від конкретних обставин, умінні слухати людей, мати здатність забезпечити посередництво особистості й суспільства, уміння впливати на спілкування і стосунки клієнта, працювати в неформальному середовищі; співпереживати, співчувати; зорієнтовувати дитину на саморозвиток і підтримувати її [4, 29].

У сучасних цивілізованих державах, до яких прагне належати і Україна, соціальний захист – один з найважливіших напрямів діяльності. Рівень цивілізованості країн визначається ставленням до найменш захищених та найбільш вразливих своїх громадян, яким необхідний соціальний захист, насамперед до дітей з особливими потребами.

У наш час можна спостерігати парадоксальну, але загалом типову для трансформаційного періоду розвитку України ситуацію, яка характеризується розвинутим законодавством, яке декларує права цих дітей на розвиток, освіту, соціальну інтеграцію, й одночасно – практичною відсутністю механізмів їх реалізації. У цьому контексті актуалізується потреба в реабілітаційних та освітніх програмах, орієнтованих на цю категорію дітей, фінансування програм, удосконаленні мережі реабілітаційних та навчально-виховних закладів, їх обладнання. Однак найгострішим питанням для успішної реалізації цих програм, на нашу думку, є підготовка відповідних кадрів для професійної роботи з дітьми з особливими потребами.

Саме тому до нормативної частини Державного галузевого стандарту підготовки соціального педагога введена навчальна дисципліна “Основи корекційної педагогіки”, а з 2012 – 2013 навчального року – “Основи інклюзивної освіти” (лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1/9-456 від 18 червня 2012 р.). Крім цього, у багатьох вишах України викладаються курси “Основи соціально-педагогічної роботи з інвалідами”, “Стандарти соціальних послуг”, що теж розкривають особливості роботи соціального педагога з такою категорією дітей. У концепції модернізації української освіти заявлений принцип рівного доступу дітей і молодих людей до повноцінного життя, освіти відповідно до їх інтересів і схильностей, незалежно від матеріального достатку сім’ї, місця проживання та стану здоров’я. Одним з напрямів

реалізації цієї вимоги є використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у роботі з дітьми з особливими потребами, і відповідно формування ІК-компетентностей соціального педагога.

Вітчизняна практика показує, що питання і проблеми, пов'язані з особливими потребами, переважно локалізуються і розв'язуються на території медичних закладів, реабілітаційних центрів, рідше – навчально-виховних закладів. Але досвід показує, щоб забезпечити успішну соціалізацію такої категорії дітей, одного фахівця недостатньо, оскільки діти з особливими потребами – це така категорія, що вимагає особливої уваги з боку педагогів, вихователів, батьків та фахівців різного профілю. Тому в останні роки практикується діяльність міждисциплінарних команд, насамперед у психолого-медико-педагогічних консультаціях, а також розширюється кадровий потенціал реабілітаційних центрів та навчально-виховних закладів. Крім медичних працівників, до такої роботи залучаються корекційні педагоги, психологи, соціальні педагоги, соціальні працівники, вчителі-реабілітологи, юристи та ін.

Термін “діти з особливими потребами” сьогодні витісняє з ужитку поняття “аномальні діти”, “діти-інваліди”, “діти з порушеннями в розвитку”, “діти з відхиленнями у розвитку”, “діти з обмеженими можливостями” як ярлики, які вказують на ненормальність, неповноцінність людини. Таким чином, цей термін зміщує акценти у характеристиці таких дітей з недоліків, порушень, відхилень від норми до фіксації їх потреб в особливих умовах і засобах освіти, підкреслює відповідальність суспільства за виявлення та реалізацію цих потреб [5]. Логічним і обґрунтованим може бути прийняте визначення, яке дає французький вчений Р. Лефранко: “Особливі потреби – це термін, який використовується щодо осіб, чия соціальна, фізична або емоційна особливість вимагає спеціальної уваги і послуг, надається можливість розширити свій потенціал” [7].

Усталеної класифікації дітей з особливими потребами немає, але фахівці-педагоги найчастіше виділяють такі категорії:

1. Діти з інтелектуальними порушеннями та соціально-педагогічною занедбаністю (діти з недостатнім розвитком з парціальною несформованістю ВПФ; діти з тотальним недорозвиненням ВПФ; діти з недостатнім рівнем психолого-педагогічної готовності до шкільного навчання; невстигаючі школярі).

2. Діти-інваліди (діти з фізичними порушеннями; діти з психічними порушеннями; діти з інтелектуальними порушеннями; діти із соматичними порушеннями; діти з сурдо-, орто-, тифлопорушеннями).

3. Діти з відхиленням розвитком і поведінкою (обдаровані діти; діти девіантної поведінки; діти делінквентної поведінки).

4. Діти з відхиленнями у психоемоційному і мовленнєвому розвитку (діти з мовленнєвими порушеннями; діти з синдромом дефіциту уваги і гіперактивністю; діти з емоційними і поведінковими порушеннями).

5. Діти-сироти (соціальні сироти; діти під опікою; діти у прийомній сім'ї; усиновлені діти) [6].

Досвід соціально-педагогічної роботи свідчить, що предметом консультування дітей з особливими потребами та їх сімей виступають спосіб життя, самопочуття і психологічні проблеми, взаємини в сім'ї, розвиток дитини, турбота і догляд за ним, освітні проблеми, питання правового захисту дітей та їх сімей.

Для надання допомоги дітям цієї категорії фахівці розв'язують такі завдання: своєчасна комплексна психолого-медико-педагогічна діагностика особливостей психічного, фізичного розвитку і поведінки дітей; надання допомоги батькам і педагогам освітніх установ з питань навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами; надання консультативної допомоги дітям, що зазнають труднощів у засвоєнні освітніх програм та соціальної адаптації; здійснення індивідуально орієнтованої корекційно-розвивальної допомоги дітям; надання психолого-педагогічної і соціальної допомоги сім'ям, які виховують дітей-інвалідів; формування єдиного освітнього простору та розвитку психолого-педагогічної компетентності учнів, організаторів освіти, педагогів, батьків; забезпечення взаємодії з органами внутрішніх справ, охорони здоров'я, соціального захисту та іншими причетними організаціями у розв'язанні різних проблем; вироблення єдиного алгоритму ефективної взаємодії учасників освітнього процесу супроводу дітей з особливими освітніми потребами [6].

Таким чином, соціальний педагог виступає в ролі наставника, посередника та координатора. У зв'язку з цим виникає необхідність створення умов для підготовки та реалізації соціально-педагогічної діяльності з максимальною ефективністю і доступністю, потенцій-

ним шляхом до яких є широке використання ІКТ. Наприклад: створення мультимедійних засобів масової інформації; проектна робота; участь у різних конкурсах; захисно-охоронна діяльність (вдосконалення системи збору, аналізу інформації, обліку та контролю за розв'язанням проблем соціального життя дитини); створення нормативно-правової бази соціально-педагогічної діяльності; складання моніторингу (щодо соціального захисту дітей, оформлення пенсій тощо); складання звітів, запитів, підготовка пакетів документів у різні інстанції; введення журналів соціального педагога й особистих карток дітей.

За результатами проведеного аналізу [2] визначені вимоги, що висуваються до підготовки соціального педагога у сфері ІКТ.

Для супроводу розвитку дитини пропонується використувати такі інформаційні технології: діагностичні програми для анкетування і перевірки знань, виявлення рівня розвитку дитини; електронний документообіг для ведення всіх форм звітності; ресурси Інтернет для пошуку професійно значущої інформації, електронна пошта ведення ділового листування з різними інстанціями і клієнтами; довідково-правові системи для створення нормативно-правової бази соціально-педагогічної діяльності; бази даних дітей.

Особлива увага приділяється створенню бази даних дітей з особливими потребами та їх сімей, оскільки необхідною умовою ефективної процесу супроводу дитини є складання і ведення соціального паспорта дитини упродовж всього розвитку, паспорта сім'ї. Для відпрацювання навичок складання та ведення соціального паспорта дитини і сім'ї розробляється схема електронної бази даних.

З обдарованими дітьми найбільш доцільне використання ІКТ як інструмента навчання, самоосвіти. З допомогою нових інформаційних технологій такі діти можуть знайти відповіді на багато питань. Розвиток ІКТ відкриває перед такими клієнтами нові можливості за рахунок розширення сфери спілкування з користувачами Інтернету. Таким чином, обдарована дитина включається до інформальної освіти, яка в даний час відбувається в масових соціальних мережах та за допомогою спеціалізованих інформаційних сайтів, блогів, порталів, де можна отримати необхідну інформацію, поспілкуватися з фахівцями, обмінятися інформацією. ІК-компетентності соціального педагога при роботі з обдарова-

ними дітьми зводяться до знання та уміння працювати з такими програмами: Інтернет (інформаційні ресурси, електронні бібліотеки, електронні книги, соціальні мережі, взаємодія проєктів, навчальні заняття у мережі, платформа для видання матеріалів, підтримка зв'язку з підопічними); діагностичні програми (виявлення обдарованих дітей); мультимедіа-ігри, програма для створення комп'ютерних презентацій, графічні редактори, видавничі системи, редактори сайтів (залучення дітей до організації заходів, включення у діяльність). Оскільки інформаційна потреба обдарованих дітей реалізується сьогодні часто за допомогою віртуального інформаційного простору, особливу увагу при підготовці соціального педагога до роботи з такими дітьми слід приділяти створенню Web-сайтів в мережі Інтернет. Основна спрямованість таких Web-сайтів – створення персональних сторінок за тематикою інтересів, потреб і проблем кожної обдарованої дитини. Для закріплення таких умінь і навичок нами розробляються методичні рекомендації для роботи з різними редакторами сайтів.

Особливості підготовки соціальних педагогів до використання ІКТ в роботі з девіантними дітьми полягають у знанні та вмінні застосовувати діагностичні програми для виявлення девіацій, складанні соціальної та психологічної карти на кожну дитину і роботі з базами даних важких дітей; вмінні працювати з ресурсами мережі Інтернет для зв'язку з колегами, медичними та реабілітаційними центрами і т. п. Особливу увагу необхідно приділити роботі з діагностичними програмами і базами даних, оскільки необхідною умовою ефективності процесу роботи з девіантними дітьми є їх виявлення. Для навчання соціальних педагогів створювати електронні тести і анкети розробляються методичні рекомендації з використанням електронних таблиць.

Інформаційні ресурси, необхідні соціальному педагогу для здійснення взаємодії з сім'єю дитини з особливими потребами, – це найчастіше довідково-правові, психолого-педагогічні інформаційні системи для консультування та допомоги сім'ї; бази даних для створення і ведення електронних журналів звітності соціального педагога, Інтернет для зв'язку з колегами, сім'ями дітей, текстові редактори для ведення документації, листування, складання звітів. Пріоритетною у роботі з сім'єю вважається робота з електронними

журналами звітності соціального педагога та створення нормативно-правової бази.

Проведений аналіз професійної діяльності соціального педагога в умовах інформатизації суспільства уможливив уточнити розуміння ІК-компетентності соціального педагога та показав особливості її прояву при розв'язанні різних професійних завдань з використанням інформаційних технологій, засобів телекомунікації, мережі Інтернет, баз даних.

Висновки. Таким чином, інформаційно-комунікаційна компетентність соціального педагога – це не просто сукупність знань, умінь, навичок, що формуються у процесі навчання інформатики та сучасних ІКТ, але і здатність орієнтуватися в сучасному інформаційному потоці, готовність до відбору адекватних інформаційних педагогічних засобів, до здійснення соціально-педагогічної діяльності в змінених умовах освіти і соціуму за допомогою елементів ІКТ. Поставлена проблема вимагає подальших досліджень теоретичних і практичних аспектів щодо вивчення способів використання ІКТ в роботі соціального педагога з різними категоріями клієнтів, на базі різних установ, за допомогою різних типів взаємодії в електронному середовищі тощо.

Література

1. Бартків О.С. До проблеми практичної підготовки соціальних педагогів / О.С. Бартків // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки : Педагогічні науки. – 2009. – № 21. – С. 71 – 75.
2. Безвесильная А.А. Методика подготовки школьных социальных педагогов в области информационных технологий : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 “Теория и методика обучения и воспитания (информатика)” / Безвесильная Анжела Александровна ; ГОУ ВПО “Московский государственный гуманитарный университет им. М.А. Шолохова”. – М., 2009. – 23 с.
3. Боднар Л.В. Професійна підготовка соціальних педагогів із застосуванням електронних засобів навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Боднар Лілія Василівна ; Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського. – Одеса, 2006. – 21 с.

4. Вайнола Р.Х. Методика викладання соціально-педагогічних дисциплін : навч. посіб. / Р.Х. Вайнола, С.О. Сисоєва. – К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 152 с.

5. Дети с особыми образовательными потребностями // Словарик визуальный [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ped.vslavar.ru/550.html>.

6. Касьянова Г.П. Модель непрерывного образования для детей с особыми образовательными потребностями как стратегия жизненного успеха личности [Электронный ресурс] / Касьянова Галина Петровна. – Режим доступа: <http://ppms-oreln.narod.ru/stati.htm>.

7. Ребенок с особыми образовательными потребностями : информацион. материал в помощь пед. работникам [Электронный ресурс] / под ред. докт. филос. наук, министра ОНМС АР Крым В.А. Дзоз ; МОНМС АР Крым. – Симферополь, 2012. – Режим доступа: <http://uvklacey.klasna.com/uk/site/rebenok-s-osobimi-potrebn.html>.

Березан Валентина. Подготовка социального педагога к использованию ИКТ в работе с детьми с особыми потребностями. В статье анализируются требования к профессии социального педагога в современных условиях, обоснована перспективность и примеры использования информационных и коммуникационных технологий (ИКТ) в работе с детьми с особыми потребностями.

Ключевые слова: подготовка социальных педагогов, информационно-коммуникационная компетентность, дети с особыми потребностями.

Berezan Valentyna. Preparation of social pedagogue to the use of ICT in the work with children with special needs. The article analyses the requirements for the profession of a social pedagogue in modern conditions, grounded perspective and shows examples of the use of information and communication technologies (ИКТ) in their work with children with special needs.

Key words: social pedagogues training, information and communication competence, children with special needs.